חיוב לבסומי עד דלא ידע

א. מחלוקת ראשונים אם החיוב לבסומי נפסק להלכה

במס' מגילה דף ז ע"ב "אמר רבא: מחייב אינש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי. רבה ור' זירא עבדו סעודת פורים בהדי הדדי. איבסום. קם רבה, שחטיה לר' זירא. למחר בעא רחמי ואחייה. לשנה אמר לי': נייתי מר, ונעביד סעודת פורים בהדי הדדי. אמר ליה: לא בכל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא."

הרמב"ם, השו"ע והרמ"א פסקו כולם כרבא, דחייב אדם לבסומי בפוריא עד דלא ידע וכו'. אלא שהרמב"ם והרמ"א כתבו, שהכוונה היא שישתה עד שירדם בשכרותו, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי. הר"ן כ' בשם הר"ר אפרים, דאין הלכה כרבא דחייב לבסומי עד דלא ידע, דאחרי שהביאו בגמ' עובדא דרבה ור' זירא, שלשנה הבאה לא רצה לאכול אתו ביחד, משום דלא בכל שנה מתרחיש ניסא, הרי שאין הלכה כן, כיון שיש בזה סכנת נפשות.

ב. הראיה מהמעשה שרבה שחט את רבי זירא

אכן הפר"ח כ': אם נאמר שאין מצוה לבסומי, א"כ למה לא רצה לסעוד עמו, הא אין כאן שום חשש, דאם אין מצוה להשתכר בודאי לא ישתו ולא ישתכרו. אלא משמע מכאן דיש מצוה להשתכר, ולכן חשש ר' זירא שרבה יקיים מצוה זו וישתכר, ויכול לבא לידי סכנה. אבל אצל אנשים אחרים שלא קרה להם מקרה כזה, אין חשש לסכנה, וחייבים לבסומי עד דלא ידע.

ובתשובות חת"ס או"ח סי' קצו תי' קושית הפר"ח, עפ"מ שיש להקשות מהא דמבואר בירושלמי ונפסק כן בשו"ע, דאם חל פורים בשבת, אין עושים סעודת פורים בשבת. והטעם, משום דצריך שיהא מינבר דעושה הסעודה בשביל פורים, ובשבת אינו מינבר, ד"ל דבשביל שבת עשה כן. והנה אמרינן במס' שבת דף קיט דאורח ת"ח הוי כמו שבת, וצריך להכין סעודה כמו בשבת. א"כ קשה: איך עשו רבה ור"ז סעודת פורים ביחד, הא הוי כמו שבת דאינו מינבר דבשביל פורים עשו כן? וצ"ל, דהם פליגי אירושלמי, וסברי דכיון דיש חיוב לשתות הרבה בפורים, ע"כ שפיר מינבר דבשביל פורים עושים הסעודה, שהרי חייב לשתות בתוך הסעודה. וא"כ לפי"ז שפיר י"ל, דאחרי המעשה ששחטו, בטל דין דעד דלא ידע. ובכ"ז לא רצה לסעוד עמו בשנה הבאה, שהרי שני ת"ח ע"כ מוכרחים לשתות, דאם לא ישתו אינו מינבר דהוי סעודת פורים, אלא משום סעודת אורח דהוי כשבת. ואם מוכרחים

לשתות, ע"כ שפיר לא רצה. אבל מי שאינו מארח ת"ח, אינו מחויב לשתות.

אמנם צריך להבין, סו"ס, כל הסתעד עם ת"ח, שחייב לשתות, חשש סכנה שלו להיכן הלך? ביאר החת"ס שם, ע"פ מה דאמרי' בסוף מ' שבת, דמי שנולד במזל מאדים יהי' או מוהל או מקיז דם. ואמר רבה, אני נולדתי במזל מאדים, ואין בי כל אלה. ואמרו לו: מר ג"כ מעניש לאלו שעוברים על דבריו, ונמצא שגורם לשפיכת דמים. ע"ש. לפי"ז באמת כל אדם חייב אדם להשתכר, ואין לו לחשוש לשום סכנה, כי שלוחי מצוה אינם ניזוקים, וכש"כ בשעה שעוסק במצוה ממש. אבל קי"ל שזה דוקא במקום דלא שכיח היזיקא. אולם במקום דשכיח היזיקא, גם שלוחי מצוה עלולים להינזק. בכל משתכר חשש הסכנה הוא רחוק, והמצוה מגינה. אבל מי שנולד במזל מאדים, אצלו שכיח היזיקא, ואסור לו להשתכר, כי אז עלול הוא להזיק. לכן רבה, שנולד במזל מאדים, עלול הוא להזיק. ולכן לא רצה ר' זירא לסעוד עמו.

ג. האם החיוב הוא כל היום או פעם ביום?

יש להסתפק אם שתה כ"כ עד שנשתכר, ולא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, ואח"כ שוב כעבור כמה שעות בעוד יום ידע בין ארור המן לברוך מרדכי, האם חייב שוב לשתות ולהשתכר; או כיון שכבר השתכר ולא ידע, כבר יצא י"ח וא"צ יותר? לפי הרמב"ם והרמ"א, דכל הענין הוא שישן, אין ספק שבודאי אם ישן קצת, כבר קיים מצוה זו, כי אין סברא שיצטרך לישן כל הפורים. אבל אם נאמר, שבאמת החיוב הוא כפשוטו, שישתה כ"כ הרבה עד שישתכר ממש, יכול להיות שחייב לשתות שוב.

נראה שספק זה תלוי בשני פירושים בחיוב עד דלא ידע. לפי פשוטו משמע דעד דלא ידע הוא שיעור בחיוב. כלומר, שאם הגיע למצב של לא ידע כו', כבר קיים מצוה זו. וממילא אף שאח"כ בעוד יום שוב יודע, אינו חייב לחזור ולהשתכר. אבל השפת־אמת במגילה פי', דעד דלא ידע לא הוי שיעור דחיוב, אלא שיעור דפטור. כלומר, דבעצם חייב כל היום לשתות, אלא אם הגיע למצב של שכרות עד דלא ידע, נפטר מחיוב זה, כיון דשכור הוא ופטור מכל המצוות. לפי פי' זה, כשחזר לאיתנו, חייב לחזור ולשתות.

ד. האם החיוב הוא להנות מהיין, או להשתכר ממנו?

ועוד ספק: כיון שחייב לבסומי עד דלא ידע, האם המצוה היא לשתות יין להנאתו, ואם שתה יין חזק שמצערו, לא קיים המצוה אע"פ שהשתכר; או העיקר הוא שישתכר עד שאינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי, ואדרבא יין חזק משכר יותר?

לפי פי' השפת־אמת מסתבר, שצריך לשתות יין שנהנה ממנו. כי הרי בעצם אין שום חיוב שישתכר, אלא אם נשתכר נפטר מחיוב השתי'. א"כ מסתבר שהחיוב הוא לשתות כל היום יין שנהנה ממנו ושמח. אבל לפי הפי' הראשון, שהחיוב הוא להשתכר, י"ל דהיין אינו אלא אמצעי שע"י יגיע לשכרות, שזה עיקר החיוב והמטרה.

נראה דהא דחייב לבסומי בפוריא כו' ילפינן מהא דכתיב "ימי משתה ושמחה", וקי"ל דאין שמחה אלא ביין. וכמו שביו"ט יש מצות שמחה, וחייב לשתות יין, כמו"כ בפורים. אלא כיון שנאמר גם "משתה", ע"כ יש חיוב להרבות בשתיה עד שישתכר. אמנם ממשתה ילפי' שיש חיוב לעשות סעודת פורים, אבל כיון דלא נאמר בלשון סעודה אלא בלשון משתה, ושורש המלה משתה הוא שתיה, ע"כ ילפינן מזה גם שיש חיוב לשתות.

והנה אמרי' בגמ': "משתה" — מלמד שאסור בתענית. ואינו מובן, מה צריך כאן לדרוש "מלמד שאסור בתענית", אם נאמר משתה שצריך לשתות ממילא אין כאן תענית. אמנם י"ל, אם נאמר שהחיוב הוא להשתכר, ויכול לשתות אפי' יין שאינו נהנה ממנו, אז יש הו"א לתענית עם חיוב השתיה, שהרי קי"ל ביוה"כ "אשר לא תעונה" — פרט למזיק, שאם שותה דבר המזיקו, ואינו נהנה מזה נחשב למתענה.

ה. לא נצטוינו על שמחה של הוללות

בעיקר חיוב זה לבסומי עד דלא ידע, נחלקו הראשונים אם נפסק להלכה או לא. המאירי כ', שאין חיוב להשתכר כלל, כי לא נצטוינו על שמחה של הוללות, אלא כל אחד צריך לשתות קצת יותר מן הרגיל. ע"ש. הר"ן בשם הר"ר אפרים כ', דאין הלכה כלל לבסומי, דעובדא דרבה ור' זירא מוכיחה שנדחו דברי רבא. ע"ש.

נראה שעובדא זו בגמרא לא באה אלא כדי ללמדנו עד היכן עלולה שכרות להביא. ואנו לא נצטוינו בפורים אלא או כדברי המאירי, לשתות מעט מעבר לרגיל, או כדברי הרמב"ם, לשתות עד שישן, ולא ידע להבחין בשנתו בין ארור המן לברוך מרדכי.